

ОТГОВОРИ

на поставените въпроси в рецензиите и становищата
в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“
по професионално направление 2.1. Филология – Литература на народите на
Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Западноевропейска литература),
обявен в ДВ, бр. 105 от 11.12.2020 г.

от гл. ас. д-р Камелия Светлинова Спасова, Катедра по теория и история на
литературата, СУ „Св. Климент Охридски”

Признателна съм на проф. дн Ангел В. Ангелов, проф. д-р Миглена Николчина, проф. д-р Амелия Личева, проф. дн Виолета Дечева, доц. д-р Светлана Черпокова, доц. д-р Огнян Ковачев, доц. д-р Невена Панова за рецензиите и становищата им. Преките или задочни диалози с тях са имали формираща роля при научните ми избори, участвали са в изработването на научен етос и вкус. Щедрите, внимателни и многопластови прочити, които те предлагат, не само открояват водещите линии в книгата „Модерният мимесис. Саморефлексията в литературата“, но и ми помагат да набавя необходимата дистанция към написаното – да видя реализираното наред с пропуските, поетите рискове, необходимостта от уточнения. Пред мен още по-ясно застават решените проблеми, както и онези, които предстоят да бъдат разгърнати. Всяко изследване достига до определен предел на възможността да мисли собствените си предпоставки. Наличните рецензии набавят седем нови метаперспективи към „Модерният мимесис“, като така дават конкретен стимул и посока накъде би могло да бъде продължена работата.

Жанрът на настоящия текст е мислен не като реторическа защита, а като диалог между ученик и учител. Коментарите ми се спират върху пет точки: целостта на книгата, композиция ѝ, нейния подход и основна теза, понятийната ѝ мрежа, както и върху пряко повдигнатите въпроси, продуктивни несъгласия, препоръки и очертани рискове. Във всички рецензии е посочено, че „Модерният мимесис“ продължава и надгражда теория на опримеряването, подета в дисертацията ми. Вместо употребата на аналитичен инструментариум, се изтъква, че това е „въодушевен разказ“ (Ангелов); „увличащо изследване“ (Панова); „един пъстър, жив, подвижен, вкусен, пишно разнообразен космос, при това космос изцяло направен от говоренето с думи за думи“ (Николчина); „нестандартното събиране на парчета, които редят теоретико-исторически постановки“ (Личева); а „авторката му е своеобразен водач в „отвъдните царства“ на миметичните теории“ (Черпокова). Този аспект на почерка е артикулиран от проф. Дечева като удоволствието от писането и страст към литературата, което отказва да избере еднолинейна теоретична рамка, а „създава игрово поле“, което размества и пренарежда историческите пластове. Подобен ефект е съзнателно търсен, той е

част от перформативната нагласа написаното да показва това, което казва. Накратко това е линията на „ерос и дистанция“, която за мен е свързана с Платоновата диалогична традиция.

Тук идва обаче и един от централните рискове, очертан от проф. Ангелов – дали този разнообразен материал и игрово прескачане между епохи и концепции не крие „нежелание да се задълбочи само в материала от една епоха или само в няколко концепции“. Първоначалната идея да разгледам миметичната концепция при Платон и Аристотел би могла лесно да се завърши, като към написаната трета глава се добави едно по-внимателно четене както на „Поетика“ на Аристотел, така и на други Платонов диалози. При такъв фокус книга би загубила, доколкото изцяло би изразила идеологическия аспект на миметичната идея през XX в. Такова оставане в рамката на Класическата античност представлява предишната ми книга „Събитие и пример у Платон и Аристотел“. Един от ненаписаните текстове в „Модерният мимесис“ (неизбежността да останат липси и лакуни) е *метакайрионът* между трета и четвърта глава „Как поетите лъжат“, който трябва да изследва мимикрията, лъжата, преобличането и преструвката на персонажите в античната трагедия (Одисей учи Филоктет как да лъже във „Филоктет“ на Софокъл). Подобен обхват се ограничава в един жанр и в една епоха, за да изработи парадигмата на мимикриращите герои. Това вероятно ще бъде моят следващ проект, който обаче ще може да стъпи на понятията за подобие, пример, литературна фигура, историческа парадигма по аномалия. Тази книга като „стил на изложението“, както точно отбелязва проф. Николчина, намира своите образци в елинистичната пьстрота, в „хетерогенността, анахроничното засрещане и стилово съпоставяне“.

Вторият риск засяга структурата на изследването, доколкото тя е мислена като книга от начала, рискът е отделните глави да не се сглобят в единно цяло. Подобна критика не е отправена, напротив: посочва се „удивителна зрялост на изводите“ (Личева); „моцната обосновка и защита“ (Николчина); фрагментарната организация създава „едно мащабно пано на миметичната идея“ (Черпокова); „широта на проблематиката, задълбоченост на аргументацията“ (Ковачев); движението от микронаративи към макронаративи, „защитено ясно и убедително“ (Панова); изводите „са ясно формулирани и съвсем категорични“ (Дечева). Композиционният недостатък, който е подчертан от проф. Ангелов и доц. Черпокова, е липсата на заключение, което да открои изводите и да направи по-ясно артикулирани вътрешните връзки между отделни части. Напълно съм съгласна с тази бележка – в проекта ми имаше идея за „Епилог“, който да отговаря на петделната драматургична структура. Изключително съм признателна на рецензентите, че предлагат своя прочит на централните тези и открояват важните изводи в книгата. Това е от голяма полза, за да мога да видя написаното като завършено. Липсата на дистанция от приключването на ръкописа до неговото издаване затрудни написването на тази последна част. Може би настоящият текст може да се чете в този режим на *post scriptum*.

Основна теза, че мимесисът е саморефлексивна категория, е открит и приет от всички становища. Въпросът на доц. Огнян Ковачев относно границите на понятието *мимесис* засяга точно тази ключова постановка: „има ли нещо в

естетическата дейност на човека, което така формулираното и използвано в монографията понятие да не обхваща? Ако има, кое е? Ако няма, не се ли превръща то в своего рода панмимесис“. Миметичната идея засяга онтологията на литературата творба и в този смисъл е основополагащо понятие, такива също са понятията мютос, катарсис, превод, интертекстуалност, канон, образ, фикция и др. Това, което се опитвам да проследя, е не неговата всеобхватност, а историческото му изменение. В един ключ на философската и социалната антропология миметичната идея е дори по-широка, тя е обвързана въобще с човешката дейност. Първата граница, която поставям, е, че се занимавам с литература, а в нейните рамки засягам прозаични и драматургични творби (въпросът за отношението на лириката към миметичното е оставен настрана). Втората операция, която е дори по-важна, е, че работя с негативни дефиниции. Мимесисът не е отражение на действителността (въпреки че преди 1989 г. това е бил доминантният възглед за изкуството), а дейност по саморегулацията в литературното пространство; мимесисът не е просто обект, а е динамична категория – включва процеси по уподобяване, отрицание и субституция; мимесисът не е репродуктивен, а творчески. Във всяка глава предприемам определени диарези, като водеща е тази между автентичния и хетерогенния мимесис. В книгата защитавам позицията, че миметичната идея има естетико-политически характер, така че, мислейки миметичното като саморефлексивно, заставам срещу лесните политически (зло)употреби с литературата, които търсят върна и автентична идентификация, пряка референциалност. Тук на въпроса на проф. Ангелов дали под автентизми в изкуството имам предвид „естествените права“ и съвременните дебати – отговорът е „да“. Бележката, че не съм посочила автори, които защитават „наивното и естественото“, е продуктивна – един анализ на български поети, които се опират на искреността, би набавил този липсващ контрапункт.

За подхода на работата всички рецензенти посочват, че тя се движи успешно на ръба между теорията и историята на литературата, като манифестно се завръща към филологията (Николчина), филологията като втората по значимост тема в монографията (Ангелов), проследява филологическия проект от възникването му до днес (Ковачев). Проф. Ангелов пита дали „усъвършенстването на библиотеките може обаче да се отнесе изцяло и без уговорки към филологията“, както и за връзката на тази глава с основната идея. От перспективата на немския историко-филологическия проект на XIX в. организирането на свитъци може и да се види като съмнителна филологическа дейност. Работното определение за минимум филологическа работа, с което си служа, е редактиране и съставяне на бележки – това правят елинистичните филолози. За мен е важно да видя особеното делене между древни и модерни филолози като разграничение на един формално-структурален и един исторически подход, както и да мина отвъд това делене. Генеалогията на аномалистите и идеята за исторически парадигми по аномалия предлагат подобна възможност. Пределната точка на филологическия проект е видяна у Ницше, като изключително точно ми се струва изводът на проф. Николчина, че „Спасова преобръща преобръщането на Ницше от филолог във философ и работи като преобръщане на философската проблематика във филологическа метемпсихоза, отива отвъд мисленето на една *литературна история в*

парадигми“. Действително отиването от елинистичните филолози към Платон и Аристотел дава възможност за четенето на теоретико-философската проблематика като филологическа. Идеята за четящите герои в литературата предлага една такава парадигма, която демонстрира разбирането за миметичното като саморефлексивно. Връзката на първа глава с цялото на книгата е на две нива: в основата на миметичната идея стои разбирането за подобие – тук то е разгледано през призмата на разбиранията за аналогия и аномалия; методологически началото изработва конструкта *исторически парадигми по аномалия*, видян като приносен момент (Дечева, Ковачев, Панова, Личева). Филологическият подход предполага завръщане към темите за (де)конструкцията на канона (водеща за българското литературознание) и световната литература (модна тенденция в хуманитаристиката днес) в един ключ, който се опитва да помни залозите на близкото и далечното минало.

По-конкретно проф. Личева и доц. Ковачев разпознават метода на Фуко и хетеротопичния подход, което да обоснове и тезата за нелинейността на литературната история, която е мислена през критически прагове и точки на прекъсване, напластяванията и разпластяванията (Ангелов, Панова, Деcheва, Николчина). Изключително съм признателна, че динамиката на изследването от конкретен пример през парадигма към концептуални мрежи е видяна като работеща и приносна. Проф. Личева подчертава, че това е „подход, който е запазена марка на Спасова“. Основната операция в „Модерният мимесис“ е посочена от проф. Николчина като удвояване и двойно кодиране, което спомага при една история на същото да се правят различия в собствената им тъждественост. Методът на двойното кодиране съвсем точно е разгледан като работещ от самото начало на книгата, но концептуализиран в четвърта глава. Проследяването на възгледа към миметичната теория през случая на Т. Павлов и И. Паси е посочен като приносен момент и едно от местата, в които бих могла да продължа изследването (Николчина, Деcheва). Един от първоначалните импулси беше този – да установя откъде идва погрешното мнение, че Аристотел мисли литературата като отражение на действителността. Приемам уточнението на проф. Ангелов, че контекстът на дискусиите за социалистическия реализъм и разбирането за отражение се водят след 1956, а дейността на Паси по превеждането на Фройд, Бергсон и Ницше не може да се отнесе към началото на 60-те. Повечето от другите филологически бележки на проф. Ангелов показват какво представлява един бавен и внимателен прочит. Мога само да съжалявам, че не съм ги получила преди отпечатването на книгата и се надявам, че ще има възможност да променя (поне в електронния вариант) името на докторанта на Тодор Павлов, да добавя Карл Фослер наместо Панофски на стр. 82, да оправя буквената грешка при думата „атрибуиране“. Напълно съм съгласна, че е пропуск липсата на точните размери на изображенията, които да насочат към материалността на самата творба, същевременно съм признателна, че проф. Ангелов отбелязва като приносно саморефлексивността при тълкуването на изображения. Редактирането продължава. Като достойнство всички отбелязват работата с българските дебати и контекст не само в тази глава, но и на други места в книгата, съвсем основателно като водещи са отбелязани Б. Богданов, Н. Георгиев, Р. Коларов (Ковачев); М. Янакиев (Личева); Б. Манчев, Д. Тенев. Кр. Енчев (Ангелов, Панова).

Втора глава е видяна като „една от най-солидните части на изследването“, където подходът на книгата е най-представително приложен (Дечева), а проф. Ангелов разглежда понятието „отправна точка“ и отношението на фигура към мимесис като основен залог на работата. И двамата рецензенти подчертават като плодотворно сближаването на Ауербах и Панофски, което естествено може да се отнесе към цялото поколение немски филолози. Тази част е писана най-късно, нейното нарастване постави въпроса дали да не я продължа и да предложи само нея като хабилитационен проект. Решението да се пренапише „Мимезис“ на Ауербах от гледан точка на саморефлексивността ми се видя възможно да се направи по друг начин: от Омир до Борхес (Черпокова), „от древния софист до модерния автомат“ (Панова); „от Древна Елада до днешна Япония, от Одисей до робота“ (Николчина). Но Ауербах остана като ключова отправна точка.

Миметичната идея е положена в понятийна мрежа, като още от заглавието като водещи са посочени *модерното* и *саморефлексивно* разбиране за подражанието. Това цели да се мине отвъд свеждането на мимесиса до репрезентация и бунта на авангардите към подобно схващане. За мен беше изключително интересно да проследя кои от понятията са изведени като основни в различните прочити на монографията: „реализъм, аномалия, парадигма, фигура, отправна точка“ (Ангелов); удвояване, пример, хетерогенност, хронос и кайрос (Николчина); историческа парадигма по аномалия, репонятизация, пседоморфоза и литературна фигура (Дечева); пример, парадигма, репонятизация, аналогия и аномалия, мигновени миметизации (Панова); подобие, фигура, пример, парадигма, саморефлексия (Ковачев); фрагментарна организация, метакайрион (Черпокова); фигури на саморефлексивност, дебат древни и модерни, самообясняване (Личева). Припокриването и оразличаването нагледно демонстрират как функционира концептуалната мрежа, като позволява дадени понятия да се изведат като носещи и съответно чертае различни траектории на прочита.

Накрая, отново върху *das Unheimliche*. Приемам бележката на доц. Ковачев, доц. Черпокова и проф. Ангелов, че не е удачно да се преведе с „из-родно“, а е просто остроумна хрумка. Дори и аз се учудих, че в последната глава на книгата е останала преводната версия, а не направо изписването на прилагателното като *unheimlich*. Несъгласията обаче не са от един и същи порядък и въвличат различни традиции. За доц. Ковачев преводът не предава точно психоаналитичното понятие на Фройд, но и той е съгласен, че най-наложените варианти като *ужасяващото* и *обезпокоително-странното* не са решение. И ако за проф. Ангелов е важна връзката с живия език, доколкото това е обичайна дума (*страхотно*, *ужасно* като в „страхотно се зарадвах“), то за доц. Черпокова остава подценена линията Хьолдерлин - Хайдегер и връзката с *außerordentlich* като необикновено, изключително. Чета тези коментари като продължение на дискусията около превода на *unheimlich* и като материал за дописване на филологическата бележка. Ще отбележа накратко два момента. За мен трудността беше да се избере дума за превод, която да съчетава традицията на живия език, Фройд, Хайдегер и японската линия с понятието *bukimi no tani* – необикновената долина(?), странната долина(?), ужасната долина(?). Съдбата на *unheimlich* е видяна като средна с тази на мимесиса – всеки превод е интерпретация.

В заключение искам още веднъж да благодаря на първите читатели на „Модерният мимесис“ за внимателните прочити, критическите коментари и щедрите предложения – те набавят необходимата допълнителна рефлексия към изследването. Съдействат за фокусирането на работата и открояването на съществените изводи. Разговорът не е изчерпан и вярвам, че ще бъде продължен в диалогична среда на живо в някои от предстоящите научни форуми.

05.05.2021

София